

МОСЯКІНА Тіна

аспірантка кафедри культурології

НаУКМА

**Специфіка образів жінки
в закарпатських народних казках,
записаних Юрієм Шкробинцем**

Народні казки містять у собі численні пласти народних уявлень та архетипів, характерних для уявлень про жінку в певній культурі. Не винятком є й казки закарпатського регіону, де на перетині культур та традицій визріли специфічні культурні коди.

На відміну від галицьких народних казок, де, за даними дослідниці Марини Демедюк, можна вирізнити основні типи героїнь (ідеально-калокагатична жінка, жінка-дружина, зрадлива дружина, вдова, баба) (Демедюк, 2011), казки, зібрані Юрієм Шкробинцем, дають нам дещо інші, більш нюансовані образи.

У казках «Що трапилося з витязем Миколою?» та «Красний Іванко і закляте місто» жінки відіграють радше допоміжні ролі, проте без їхньої присутності та дій не існувало би полотно казки. Тут жінки з'являються на початку оповіді і, власне, з жінок і починається зачин сюжету: викрадення трьох принцес у «Що трапилося з витязем Миколою?» та продаж власної дитини жінкою в «Красний Іванко і закляте місто». Якщо в першому випадку принцеси є бездіяльними (лише факт їхнього викрадення є зачином), то у другому — саме рішення жінки є вирішальним.

У сюжеті казки «Що трапилося з витязем Миколою?» наявне типове розділення, характерне для традиційної культури. З одного боку, це бездіяльні принцеси, характер яких не є прописаним та які виконують лише функції «підказок» для відважного витязя, з іншого — єдина жінка, яка наділена суб'єктністю, є представницею потойбічного світу — відьмою. Вона майстерно володіє мистецтвом перевтілення та має надлюдську силу. Її ж дочки — віддзеркалення принцес — так само бездіяльні персонажі, що виконують лише функціональну роль. Лише стара босорканя втілює архетип Медіума — Великої Матері та одночасно Трікстера в жіночому амплуа (Сірко, & Слободяник, 2022, с. 24). Характерна їй неадекватна емоційність, адже вона «верещить», коли витязь спалює її три волосини.

Три принцеси вписуються також і в популярний образ у казках народів світу «викрадена дівчина». Тут є типовими ознаки високого соціального статусу, зовнішньої привабливості, а також характерної допомоги головному героєві за відомої таємниці його антагоніста (Наумовська, 2018, с. 89–90).

У «Красний Іванко і закляте місто» мати головного героя здійснює первинний неправильний вибір: погоджується на пропозицію чорта обміняти майбутнє багатство на те, «чого вона ще не знає». Жінка розгублена та піддається спокусі. Тим, чого вона ще не знає, є маля в її череві. Власне, тут і починається Іванкова історія. Згодом жінка розуміє, що саме вона обміняла на багатство. На цьому її провідна роль закінчується. На відміну від поширених образів матерів — мати-берегиня та заздрісна мачуха (Пташук, 2014, с. 3), тут мати постає як ошукана та слабка жінка, що мимохіть наділила головного героя нерядовою долею та особливою ініціацією.

Інша жінка — зачарована царівна з чорного міста («чорна як вуглина»), яка не лише допомагає герою розчаклувати місто, а й проявляє мужність та розуміння. Друга героїня казки — Аніма, коли головний герой, потрапляючи... та фізичному рівнях, теж допомагає йому (Тиховська, 2008, с. 6). Саме його мовчання є свідченням стійкості, тоді як розуміння призначення героя героїнею є свідченням того, що в неї «чиста душа».

Якщо в першій казці ми бачимо доволі типову для казок ситуацію, де є антагоністка-відьма та слабо прописані образи принцес (про них не можна нічого конкретного сказати, окрім того, що вони калокагатичні), то «Красний Іванко і закляте місто» дійсно містить глибші жіночі образи. Мати та чорна панночка мають спільну точку, навколо яких обертаються події та змінюється ситуація, — розуміння. Його не вистачило матері з початку, швидкість осмислення загадкових слів чорта була недостатньою. Проте після їхнього усвідомлення мати плаче, що викликає питання в сина та дозволяє йому через Діда-Всевіда дізнатись головний метод боротьби з чортами — мовчання.

Отже, сльози матері в результаті рятують сина. Розуміння ж героя чорною панночкою — ключ, який дозволяє їй врятувати власне місто Проїм.

Література:

Демедюк, М. (2011). Образ жінки в казковій прозі Західної України кінця XIX

- початку ХХ століття (за матеріалами «Галицьких народних казок» в упорядкуванні Івана Франка). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Вип. 55. С. 130–135.
- Наумовська, О. (2018). Парадигма жіночих образів української чарівної казки. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Вип. 38. С. 88–94.
- Поповченко, О. Л. (1990). *З живого джерела*. Київ: Радянська школа. 512 с. : іл.
- Пташук, І. (2014). Образ матері в українських народних казках. *Педагогічний дискурс*. Вип. 17. С. 127–131. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2014_17_26.
- Сірко, Р., & Слободяник, В. (2022). Архетипічний образ відьми в жіночих ініціаційних сюжетах казкотерапії. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Вип. 3. С.18–28.
- Тиховська, О. (2008). Психологічна ініціація та архетип Аніми в закарпатських казках та казках Арво Валтона. *Міжнародна наукова конференція «Гуманістичне світорозуміння у творах Арво Валтона»* (17–19 вересня, 2007). Ужгород. С. 7–22. Відновлено з <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9642>.